

NIHILIZMO PARAŠTĖS: (AT)VAIZDAS IR IŠNYKIMAS*

Rita Šerpytytė

Vilniaus universiteto

Religijos studijų ir tyrimų centras

Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius

El. paštas: rita.serpytyte@rstc.vu.lt

Šio straipsnio pretekstas – Lacoue-Labarthe'o tekstas *Pratarmė į Išnykimą*. Straipsnyje bandoma atnasti prieigą prie išnykimo „analizės“ – konceptualizuoti išnykimo temą ir susieti ją su tapatumo ir kitybės problematika. Pasirodymas ir išnykimas – judesiai, kuriais kuriamos ir griauamos kokios nors tapatybės, pirmiausia nurodo fenomenologinę tradiciją. Fenomenologijoje pasirodymas ir išnykimas yra fenomeno charakteristikos. Aptariant fenomenologinę tradiciją, pirmiausia – Sartre'o požiūrį, straipsnyje keliamas klausimas apie išnykimo judesio (kaip tapatybes griauančio ir kitybę nurodančio) judesio prigimtį. Straipsnyje pabandyta išnykimą aptarti vadinamųjų nihilizmo negatyviųjų „kategorijų“ kontekste. Šitai išnykimas atskleidžiamas ne kaip propozicinio teiginio struktūrą turintis judesys, o kaip *négativité* – kaip patirties struktūrą turintis judesys. Tačiau kokia yra išnykimo patyrimo prasmė? Lacoue-Labarthe'o tekstas pasitarnavo kaip raktas neatsitiktinai, o vadovaujantis tam tikra strategija pasirinkti autorius, kalbančius apie išnykimą. Straipsnyje analizuojama, kaip išnykimas yra tematizuojamas Sartre'o, Heideggerio, Virilio, Severino, Baudrillard'o filosofijoje. Nors jų požiūriai į išnykimą ir skiriasi, vis dėlto juos vienija tai, kad kalbama apie tam tikrą „tapatumų“ – daiktų, esinių, tikrovės – pasirodymo ir išnykimo patyrimą. Pats išnykimas čia traktuojamas kaip patiriamybė, kuri gali būti aprašyta. Tačiau kas yra ne daiktų, esinių, tikrovės išnykimas, o pats išnykimas?

Kaip kalbėti apie tokios patirties, kuri yra ribinė patirtis – savo išnykimo „patirtis“ – „pasirodymo“ galimybę? Lacoue-Labarthe'o teksto „paaiškinimui“ pasitelkiamas Jeano Luco Nancy tekstas *Kristi iš miego*. Šių dviejų tekstų sugretinimas pasitarnauja kaip filosofinė strategija nusakyti patirčiai, kuri, fenomenologiškai tariant, nėra patiriama. Taip žvelgiant atsiskleidžia Lacoue-Labarthe'o nusakytoji išnykimo prasmė – išnykimas (Niekas) sutampa su pasirodymo pradžia, su tuo, kas yra *Visa*.

Pagrindiniai žodžiai: nihilizmas, išnykimas, pasirodymas, tapatumas, kitybė, patyrimas.

Nihilizmo „kategorijos“

Aptariant nihilizmą, be neiginio *Ne* (*nicht*, *no*) bei pačios „populiariausios“ nihilizmo „fenomeno“ „esmę“ išreiškiančios sąvokos *Nihil* / *Nichts* – *Niekis* / *Niekas*, *Nebūtis*, mums tenka susidurti su *neigimo*, *naikinimo*, (*iš*)*nykimo*, *niekėjimo*, *įniekinimo* „konceptais“. Šios sąvokos vienaip ar kitaip išreiškia (mąstymo) negatyvumą, yra su juo susijusios. Tačiau kaip? Kita vertus – kokia

jų tarpusavio sąsaja ar netgi „hierarchija“? Ir kaip mąstymo negatyvumas yra susijęs su nihilizmu? Šiais klausimais nepretenduojama kaip nors įsteigti ar atkurti nihilizmo metafizikos, o atskiras nihilizmo „kategorijas“ – neigimą, naikinimą, išnykimą etc. – laikant tam tikrais nihilizmo *fenomenais*, veikiausiai siekiama aprašyti nihilizmą kaip turintį multiformišką struktūrą.

Toje nihilizmą kaip negatyvumą išreiškiančių sąvokų eilėje pirmiausia susiduria-

* Straipsnis parengtas pagal projekte „Tapatumas ir kitybė“ atliktą tyrimą, finansuotą Lietuvos mokslo tarybos (sutarties nr. VAT-24/2010).

me su *neigimu*. Ne sykį buvo patvirtintas *neigimo* reikšmingumas pačiai Vakarų filosofinei tradicijai. Pradedant Hegelio filosofija, o ypač vadinamuoju post-hegeliškuoju laikotarpiu, filosofija, ypač egzistenciškai orientuota, pabrėžė negatyvumo reikšmę. Negatyvumo fenomeno užklausa, o tiksliau – saviklausa išlieka reikšminga visai fenomenologinei ir post-fenomenologinei tradicijai.

Neigimo judesio vietos ir filosofinės prasmės klausimas ypač aktualizuojasi nihilizme, jame įžvelgiant *mąstymą* – tam tikrą „būdą“ mąstyti arba, kaip sako Nietzsche ir Heideggeris, pačią Vakarų (mąstymo) *logiką*. Nihilizmas yra *Vakarų* logika, kadangi ir kiek sudaro vidinį nukrypimą nuo klasikinės grindžiančiosios logikos. Nihilizmui yra būdinga tam tikra „bendra“ logika, kuri, kaip paaiškėja, yra ydinga, „išvirkščia“ logika, t. y. „logika“. Vadinasi, nihilizmas šia prasme „įvyksta“ mąstyme. Jis yra mąstymo, Vakarų mąstymo įvykis. Tačiau loginė plotmė, nors ir būdama ta „instancija“, kurioje telkiasi įvairių nihilizmo pavidalų vienalytiškumas, „neišsemia“ ne tik nihilizmo, bet net ir nihilistinės *sqmonės*. Mat, šis mąstymo „įvykis“ turi ir ontologinę prasmę – jis „ištinka“, steigiasi iš tam tikro būties (tikrovės) ir mąstymo nuotūkio, tam tikro jų konflikto, tam tikros prarajos tarp jų.

Tačiau, akivaizdu, kad kai kalbame apie *neigimą*, pirmiausia nurodome ne nihilizmo fenomeniškąją, netgi ne ontologinę, o jo *loginę* plotmę. Vis dėlto neigimo prasmė ir jo vieta atskirose filosofinėse paradigmos buvo suvokta nevienodai. Sykiu neigimo judesys tapo nevienodai išreikštas ir skirtinguose filosofiniuose diskursuose. Klasikinėje paradigmoje ir jai atstovaujančiame diskurse neigimo interpretaci-

ja paprastai siejama su Aristotelio vardu. Aristotelis neigimą traktavo kaip negatyvią propoziciją: neigimas yra „būklė, kuri kažką nuo kažko atskiria“ (Aristotle 1928: 17a; 26). Tokia propozicija išreiškiamas ir pats neigimo aktas, ir neigiamasis / paneigtasis turinys. Negatyvi propozicija atskiria dvi sąvokas viena nuo kitos arba išstumia jas: vieną sąvoką kita. Tačiau ar neigimas gali būti išsemtas, tapatinant jį su negatyvia propozicija? Ar nesama kitų būdų neigti, nei (negatyviu) propoziciniu sprendiniu? „<...> (N)etiesa, – sako Sartre'as, – kad neigimas yra tik sprendinio kokybė: klausimas save formuluoja klausiamojo sprendinio padedamas, bet jis nėra sprendinys. Tai veikimo būdas iki sprendinio“ (Sartre 1943: 41). Taigi, – klausti, o sykiu – neigti – aš galiu ir žvilgsniu, ir gestu. Sprendinys viso labo tėra nebūtinai tokio neigimo išraiškos būdas (*ibid.*). Taigi, Sartre'as kalba apie tam tikrą nebūties supratimą iki sprendinio. Šio nebūties supratimo atžvilgiu sprendinys kaip išraiškos būdas tėra atsitiktinis. Sartre'ui pats klausimas jau telkia tam tikrą negatyvumą ir įtraukia į save tam tikrą nebūties supratimą iki sprendinio. Pats klausimas tad yra nebūties santykis su būtimi. Tačiau, matyt, kaip tik dėl to Sartre'ui būtis atsisleidžia kaip trapi. „O kas yra trapumas, jeigu ne nebūties tikimybė tam tikrai būčiai tam tikromis aplinkybėmis?“ (Sartre 1943: 43). Norėdamas pademonstruoti neigimo judesio principinį neišsemiamumą negatyvia propozicija, Sartre'as imasi analizuoti negatyvų sprendinį patį savyje ir klausia, ar jis ir yra tai, kas galėtų priversti aptikti nebūtį būties gelmėje? (*Ibid.*)

Galime prisiminti Pjerą kavinęje. Aš ateinu į kavinę susitikti su Pjeru. Ieškau Pjero. Jo ten nėra. Ar esama neigimo kaip Pjero nesaties betarpiškos įžvalgos, ar, priešingai,

neigimas „įsijungia“ tik drauge su sprendiniu? Sartre'as aprašo neigimo judesį kaip betarpišką, „ikireflektyvią“ Pjero nesaties išvalgą, kuri skleidžiasi kaip niekėjimas – neantizacija. Tačiau, kita vertus, ši „tiesioginė“ Pjero nesaties intuicija kyla iš sąmonės (laukimo). Pjero nesatis (išnykimas) yra duota mano sąmonės kaip neišsipildžiusio laukimo patyrimas. Pjeras išnyko / galėjo išnykti, nes aš jo laukiau. Joks išnykimas neįmanomas be sąmonės (būties).

Taigi, į klausimą, – Ar neigimas kaip propozicinio sprendinio struktūra yra Niekio šaltinis, ar, atvirkščiai, – Niekis, kaip realybės struktūra, yra neigimo šaltinis ir pagrindas? – Sartre'as atsako Niekį kaip realybės struktūrą laikydamas neigimo pagrindu. Juk jeigu neigime kategorija „ne“ tik „sutvarkome“ savo mintis, tai dingsta pati negatyvioji neigimo funkcija (Sartre 1943: 45). O „<...>“ juk neigimas yra egzistavimo atsakymas“ (Sartre: *ibid.*). Tad Niekio atsiradimo mūsų patirtyje sartriškas paaiškinimas, viena vertus, yra perėjimas nuo logikos prie ontologijos. Sartre'as tai atlieka pačiame neigimo judesyje atrasdamas „tikroviškumą“, traktuodamas tą judesį ontologiškai. Kita vertus, – neigimas tampa susietas su naikinimu, naikinančia sąmonės (būties) galia. Taigi – Niekis (išnykimas) yra tokio naikinančio (neigiančio) sąmonės judesio rezultatas.

Iš Sartre'o *neigimo* analizės matyti, kad, atsisakius neigimą traktuoti esant vien negatyvią propoziciją, neigimas tampa bendru vardu įvairioms negatyvioms patirtims įvardyti. Tačiau – sykiu nuoroda į negatyvių išgyvenimų formų įvairovę, negatyvių patirčių multiformiškumą.

„<...> nesatis, pasikeitimas, kitoniškumas, pasibjaurėjimas, apgailėstavimas, išsiblaškyimas ir pan. Egzistuoja begalinis

skaičius realybių, kurios atstovauja ne tik tam tikriems sprendinio objektams, bet ir yra išgyvenamos, yra ginčijamos <...>, kurios pačia savo vidine struktūra yra gyvos neigimu kaip būtina jų egzistavimo sąlyga. Mes jas pavadinsime neigiamybėmis / negatyvumais (*néгатitės*)“ (Sartre 1943: 54).

Viena iš tokių *néгатitės*, sekdami Sartre'u, turėtume laikyti ir *išnykimo* išgyvenimą. Jau net iš pirmo žvilgsnio matyti, kad iš visų negatyvumų išnykimas mažiausiai gali būti palaikytas vien propozicinio sprendinio išraiška. Išnykimo patiriamybė peršasi pirma bet kokių galimų jo tapatinių su tam tikro sprendinio struktūra¹.

¹ Fenomenologinėje tradicijoje patirties ir sprendinio supriešinimas yra apskritai imamas kvestionuoti. Jau Husserlis savo veikale *Patirtis ir sprendinys (Erfahrung und Urteil, 1939)* parodo, kaip loginiai principai ir predikatyvi patirtis apskritai yra išaknyti ikipredikatyvioje patirtyje, ją pagrįsti. O pati logikos genėzė, kai sprendinys ir diskursas yra logiškai struktūruoti, gali būti susiejama su jusline patirtimi. Pastaroji savo ruožtu yra taip struktūruota ir organizuota, kad gali gebėti paaiškinti bei įgalinti ir savo pačios pagrindu iškilusią predikatyvią bei loginę patirtį. Šitaip fenomenologinėje tradicijoje prieinama prie universalios prasmės turinčios problemos – kategorijų intuicijos bei esmių intuicijos klausimo. Viena vertus, esama reikalavimo atskirti kategorinę intuiciją nuo juslinės intuicijos, pirmąją laikant antrosios atžvilgiu laisva ir nepriklausoma; kita vertus, – esama įsitikinimo būtinybe pagrįsti loginius objektiškumus / objektyvumus jusline percepcija. Jeigu kategorinė percepcija yra pagrįsta jusline, ji tam tikra prasme yra iš jos kildinama, išvestinė iš jos.

Tačiau apskritai *Patirtis ir sprendinys* įsteigia nebe panaikinamą santykį tarp ikipredikatyvios patirties ir predikatyvios patirties. Viena pasirodo esanti nuo kitos neatskiriama. O receptyvi-perceptyvi funkcija, kylanti iš pasyvaus patirties fono, yra būtinumo santykiu susieta kaip tik su kategorinio pažinimo aktyvia funkcija (žr. Husserl 1999: 1–72; 72–230).

Tačiau – kas yra išnykimas? Kur ir kaip mes su juo susiduriame? Ir – ar galime sakyti, kad apskritai su juo susiduriame?

Išnykimo profiliai

Galime tarti, kad sartriškoji fenomenologija „įteisina“ išnykimą ne kaip metafizinę kategoriją, o kaip patirties, išgyvenimo „kategoriją“ arba, kitaip tariant, įteisina išnykimą kaip išgyvenimą, kaip patyrimą. Tačiau, kita vertus, Husserlio ir netgi Heideggerio fenomenologija pačią išnykimo sąvoką vartoja *fenomenui* kaip tokiam nusakyti. *Pasirodyti* ir *išnykti* yra fenomenologiškai traktuojamo fenomeno charakteristikos.

Heideggeris negatyvumo kalba pirmiausia kalba apie Štai-būtį ištinkantį Niekio „užgriuvimą“, kuris jam yra pats esmingiausias dalykas. Čia pasirodo pati Niekio esmė – *Nichtung*, įniekinimas (naikinimas). *Nichtung* Heideggeriui nėra nei esinių sunaikinimas (*Vernichtung*), nei neigimas (*Verneinung*). *Nichtung* – tai esinių kaip absoliučiai kita Niekio atžvilgiu atvertis. Šitas *Nichtung* – įniekinimas (naikinimas) Heideggerio filosofijoje yra pozityvus veiksmas, žymintis būties ir Niekio tapatybę. Įniekindamas Niekis įgalina esinio kaip tokio pasirodymą.

Su kokių nihilistinės „prigimtės“ jude-siu jis galėtų būti siejamas? O gal tai visiškai atskiras nihilizmo „prigimtį“ savaip išreiškiantis judesys? Mokslas ir metafizika, anot Heideggerio, sako, kad *ne* ir *neigimas* yra pirmapradiškesni už Nieką, tuo tarpu jis pats taria atvirkščiai. Taigi, Heideggerio žvilgsnio perspektyvoje – mes neigiame ir naikiname iš tos įniekinančios Niekio galios, tačiau dėl jos esinys ne išnyksta, o atsiveria savo būtyje, pasirodo kaip toks (kaip ne-būtis).

Fenomenologinis maršrutas dažnai / kartais veda nuo *Ne* prie *Niekio* fenomenologijos. *Niekis* išreiškia kiekvieno egzistuojančiojo egzistencijos neigimo superlatyvinį, kulminacinį tašką, Niekis – pati neigimo „viršūnė“. Tačiau jeigu klausime, ar ir kuria prasme *Ne* išreiškia pamatinį egzistencijos apribojimą, tai teks pripažinti, jog *ne* apibrėžia implicitišką galimybės išstūmimą, visada esantį egzistenciniame pasirinkime. Heideggerio *Sein und Zeit* (1927) *Niekis* atskleidžiamas kaip fundamentalus egzistencijos trūkumas, kaip egzistencijos stygius. *Ne* ir apskritai negatyvumo konceptai Heideggerio filosofijoje yra koreliatyvūs temporalumo, laikiškumo temai. Neigimas yra imanentiško laikiško horizonto galimo konstravimo sąlyga. Būtent todėl ir galime kalbėti apie pasirodymo ir išnykimo fenomenus kaip apie perėjimą iš neegzistavimo į egzistavimą ir atvirkščiai. Galime kalbėti apie pačius *pasirodymo* ir *išnykimo* fenomenus kaip *fenomenus*. Tai įgalina pasauliui imanentiška heideggeriškoji laiko, laikiškumo samprata. „Kaip santykinis / santykiškas būčių prezencijos būdas, egzistencija yra esmiškai koreliuota su kitais fenomenais per antonomaziją: būčių pasirodymą, išnykimą, pasirodymą iš naujo“ (Collonello 1997: 44). Padarykime prielaidą, kad pasirodymas ir išnykimas gali būti suvokiamas kaip santykis tarp *ankstesnio* neegzistavimo ir *vėlesnio* egzistavimo. Toks santykis gali iškilti ir tarp *ankstesnio* egzistavimo ir *vėlesnio* neegzistavimo. Ne-egzistavimo *ne* tad turi įtraukti į save *laikiškumo* plotmę (žr. Heidegger 1979: 38; 280–289).

Tačiau ar šie fenomenologiniai nihilistiniai pasažai iš tiesų ką nors sako apie *patį* išnykimą?

Kokia yra išnykimo prasmė? Kaip pasižiūrėti į išnykimo fenomeną kaip į fenomeną ir įsižiūrėti į jame kaip fenomene atsiveriančią esmę?

Kaip „įvykdyti“ patį tokį reikalavimą? Vos suformulavus tokią užduotį, postmodernių laikų žmogaus mintys tuoj pat nukrypsta į knygas, perskaitytus tekstus. Ką jie „siūlo“ šiuo atveju? Vienas pasiūlymas nesunkiai, kažkaip savaime ateina į galvą. Tai Kanto pavyzdys apie laiką ir erdvę, tiksliau, apie laiką-erdvę. Jis, kaip žinia, siūlė „įsivaizduoti“ visą pasaulį *išnykusį*, bet ir tada išliks tuščios erdvės ir be įvykių laiko vaizdiniai. Pabandžiau įsivaizduoti šitą ištuštėjimą, sunaikindama visa, ką sąmonės „bankas“ bandė pasilikti, įsivaizdavau tą išnykimą, šį Nieką. Tačiau kas iš to išejo? Ką šitas įsivaizdavimas sako apie išnykimą? Kad erdvė ir laikas tame įsivaizdavime neišnyksta. Ir kad visas išnykimas vyksta erdvėje ir laike. Taigi, Kantas norėjo pademonstruoti erdvės ir laiko apioriškumą, postulodamas jų „nenykstamumą“, laikydamas erdvę ir laiką bet kokios galimos patirties sąlyga. Tačiau kad ir nieko iš Kanto siūlymo nesužinoje apie *patį* išnykimą, vis dėlto aiškėja, jog ne tik bet koks išnykimas (įsivaizduojamas) kaip vykstantis erdvėje ir laike. Dar lyg tarp kitko sužinoje, kad išnykimas mums visada siejasi su vaizdumu, su tuo, kas įvaizdinta, vizualu.

Išnykimo estetika: Paulis Virilio

Šią „žinią“ randame „patvirtintą“ ir dvidešimtojo amžiaus autoriaus Paulio Virilio knygoje *Išnykimo estetika* (1980). Savo knygos pradžios *moto* jis pasirenka Pauliaus Tarsiečio citatą „Pasaulis, kurį mes *matome*, yra praeinantis“ (kursyvas mano – R. Š).

Tačiau apie kokią išnykimą kalba Virilio?

„Praradimas dažnai nutinka per pusryčius, ir ant stalo ištuštėjęs bei apverstas puodelis yra gerai žinoma viso šito pasekmė. Nesatis tęsiasi keletą sekundžių; jos pradžia ir pabaiga yra staigi / netikėta. Juslių funkcija, bet nepaisant šito, tai yra kažkas labai artima išoriniams įspūdžiams. Sugrįžimas yra toks pat staigus kaip ir išvykimas, sustabdyti žodžiai ir veiksmas vėl sutelkiami ten, kur jie buvo nutraukti. Sykiu automatiškai ateina sąmoningumo metas, formuodamas besitęsiantį laiką be regimų pertrūkių. Šioms nesusatims, kurių gali būti daugybė – šimtai jų kasdieną nutinka dažniausiai likdamos nepastebėtos dėl viso, kas jas aplink supa – bus vartojamas žodis „piknolepsija“ (nuo gr. *piknos* – dažnas). Kad ir kaip būtų, piknoleptikui niekas nenutinka iš tikrųjų, prarastas laikas niekada neegzistavo. Iš kiekvienos krizės, užuot ją išgyvenus, truputis jos ar jo gyvenimo yra paprasčiausiai pabėgę“ (Virilio 1991: 10).

Pats Virilio, kalbėdamas apie savo *Išnykimo estetikos* intenciją, sakėsi esąs susitelkęs ties percepcijos logistika, kurią netrukus pavadins „regėjimo mašina“ („*vision machine*“). Tokia percepcijos logika yra būdinga *greičio ir politikos* visuomenei, kurioje ir gyvename. Kaip „jaučiasi“ kiekvienas iš mūsų gyvendamas *greičio* visuomenėje? Virilio atsakymas – piknoleptiškai. Taigi ką tik nusakytoji „piknoleptinė“ būklė – tai epileptinis sąmonės būvis, kurį produkuoja greitis.

Kitaip tariant – tai sąmonė, išrasta / išgalvota / prasimanyta subjekto, per jo paties nesačių / nebuvimą, plyšius, tarpus, pertrūkius, ..., greičio susidūrimus, kurie jį persmelkia ir apibrėžia.

Mes gyvename per greitai, kad matytume tai, ką matome. Bet nematydami pra-

randame ne vien „daiktus“, prarandame save būvančius tą akimirką su daiktais, tie buvimo momentai mūsų sąmonėje „iškerpami“ tarsi montaže. Tai – masinis savęs netekimo būvis, – *greičio* visuomenė.

Nors šioje Virilio išnykimo „konceptijoje“ nesama tiesioginių „ontologinių“ parametrų, ji nesunkiai galėtų būti palyginta su Heideggerio aprašytąja *Dasein* neautentiškumo būseną. Kita vertus, ji nesunkiai galėtų tapti tam tikra įžanga į Baudrillard'o aprašytąjį tikrovės išnykimą. Ir vis dėlto Virilio išnykimo aprašyme svarbiausia yra ne pati ontologinė išnykimo prasmė. Virilio išnykimas yra daiktų vaizdo, jų matymo, jų regos išnykimas. Tai tam tikras juslinis deficitas, kurį atitinka ir tam tikras – piknoleptinis – sąmonės būvis. Išnykti – reiškia išnykti matymui, o sykiu būti „iškirptam“ iš sąmonės „sumontuotos“ tikrovės. Išnykimas yra *vaizdo* išnykimas.

„Aš visada rašiau vaizdais“ (*with images*), – sakė Virilio.

Vizualizacija, vaizdiškumo akcentavimas yra esminis ne tik Virilio išnykimo aprašymo, bet ir jo išnykimo „konceptijos“, kurią jis vadina išnykimo estetika, momentas.

Aprašydamas tipiską piknoleptinę situaciją ir keldamas klausimą, ką iš tiesų piknoleptikas pamatė, ko nepajėgė matyti, ką atsimena, gali ir ko akivaizdžiai negali atsiminti, Virilio keliais žodiniais potėpiais nutapo ryškų tokio piknoleptinio sąmonės būvio „vaizdą“. Kai jūs padedate vazoje esančią puokštę gėlių jauno piknoleptiko akivaizdoje ir paprašote nusakyti, nupiešti tą vaizdą, jis nusako, nupiešia ne tik puokštę, bet ir žmogų, kuris ją buvo įdėjęs, ir net lauką, kuriame tos gėlės galėjo būti surinktos. Tai yra tendencija pataisy-

ti, pakoreguoti daiktų matymo seką, eilės tvarką, pakeičiant, pertaisant ir pritaikant jų kontūrus, padarant išoriškai lygiaverčiais dalykais tai, ką piknoleptikas iš tiesų matė ir ko jis negalėjo būti matęs, ką jis atsimena ir ko jis negalėtų atsiminti. Vėliau ir pats piknoleptikas bus priverstas abejoti tuo, ką jis prisimena matęs. „Jis bus linkęs tikėti (kaip Sextus Empiricus), kad iš tikrųjų niekas neegzistuoja; kad netgi jeigu kas nors egzistuoja, tai negali būti aprašyta; ir kad net jei tai galėtų būti aprašyta, tai negalėtų būti paaiškinta ar perduota kitiems“ (Virilio 1991: 10–11). Drauge su išnykstančiu vaizdu piknoleptiko akivaizdoje prarandamas pasitikėjimas ne tik „daiktų“ stabilumu, jų tapatybe, bet ir pačiu egzistavimo tikrumu.

Išnykimo regimybė: Emanuele Severino

Tačiau visiškai kitaip į išnykimą žvelgia garsus ir kontroversiškai vertinamas italų filosofas Emanuele Severino. Gindamas pagrindinę parmenidiškai orientuotos Vakarų filosofijos tezė – „Būtis yra, o Niek(i)o nėra“, Severino, dėl to dar vadinamas naujuoju Zenonu, pasisako prieš daiktų tapsmą, laikydamas amžina *daiktų, esinių* būtį. Tai gi fundamentalus klausimas Severino yra tikroji pasirodymo ir išnykimo prigimtis. Severino teigia, kad filosofija apskritai turėtų kalbėti ne apie gimimą ir mirtį, o tik apie esinių pasirodymą ir išnykimą, nes daiktų pasirodymas ir išnykimas iššaukia ir jų gimimą, ir mirtį. Jis įtartinais žiūri ar net prieštariauja Heideggeriui, tapatinančiam būtį su pasirodymu, o nebūtį su ne-pasirodymu, tačiau kai Heideggeris tvirtina, jog graikų kalboje žodžiai *būti* ir *nebūti* iššaukia *pasirodyti* ir *ne-pasirodyti*,

galbūt tai esanti viena iš nedaugelio tikslų jo etimologijų (bent jau kai mąstome apie *fainestai*, „pasirodyti šviesoje / išeiti į šviesą“, ir *einai*, „būti“). Iš tikrųjų būtent šis daiktų pasirodymas ir nepasirodymas gali įgyti ypač jaudinantį ar nerimą keliantį pavidalą. Amžiaus tarpsnių raidos / kognityvinė psichologija yra neblogai pademonstravusi, kaip kelių mėnesių kūdikiui ypač kelia nerimą daiktų pasirodymas ir išnykimas, nes kai motina atsitolina nuo jo ir išeina iš kambario, jis puola į paniką ir verkia bijodamas būti paliktas, nelyginant senosiose mitologijose, kai kalbama apie pirmųjų žmogaus baimę būti visam laikui paliktam tamsoje ir šaltyje, kai saulėlydžio metu Saulė išeina iš matymo lauko, kad stotų į kovą su nakties demonais, turint viltį, bet ne tikrumą, kad ji sugrįš kitą dieną ir vėl švies ir šildys. Tačiau ne tik senovės žmonės ir mitologiniai pasakojimai kalba apie šią nesaties (išnykimo) baimę. Kai kurie filosofai yra subtiliai išreiškę šitą išnykimo baimę racionalių pavidalu. Štai Hume'as aiškino, kad nesą jokio tikrumo, jog Saulė, sykį išnykusi už horizonto, kitą rytą sugrįš ir švies, savo ištarai suteikdamas priežastinio ryšio negarantuojamo tikrumo pavidalą. Arba Berkley, panašiai kaip kūdikis, paradoksaliai kartojo *esse est percipi*, baimindamasis, kad tas, kas nebūtų pojūčiuose, neegzistuotų. O Piaget savo studijoje apie bendrųjų sąvokų genezę neblogai parodė, kokia vėlyva kūdikio, vaiko vystymesi yra objekto permanentiškumą atitinkančios sąvokos vartoseną, ir kaip ankstesnis jos atžvilgiu yra pasaulio vaizdinys, kuriame daiktai ir įvykiai yra „išplaukę“, fluidiški.

Visų šitų mitologiškai ir moksliškai įtvirtintų baimių pagrįstumo paneigimą galime išskaityti Emanuele'o Severino filosofijoje. Nors jo atsakymas veikiau yra

skirtas visai Vakarų filosofinei tradicijai, suabsoliutinusiai daiktų tapsmą, neigiančiai daiktų savitapatumą, amžinumą, – ir todėl – nihilistinei.

Tikroji Vakarų mąstymo beprotybė ir susvetimėjimas, Severino manymu, glūdi tikėjime tapsmu, klaidingame įsitikinime tapsmo tikrumu, nesąmoningame jo priėmime, pripažinime. Tad – kas yra tapsmas Severino? Jam tapsmas, nebūdamas atsiradimas, kilimas iš nieko ir išnykimas, pavirtimas į nieką ir netgi nebūdamas tam tikros apibrėžtos formos susinaikinimas, tiesiog neegzistuoja. Jis tėra tam tikro regimo paveikslo rūšis. Iš tiesų, Severino esinys negimsta ir nemiršta, o pasirodo ir išnyksta: nesama gimimo ir mirties, o tik pasirodymas ir išnykimas arba – veikiau esinio pasitraukimas, pasišalinimas, kai pasiekiamas jo išsipildymo momentas. (Parmenidiškasis „išsipildo“ Parmenido *Apie prigimtį* v.19.2). Būtis, sako Severino, yra kaip Saulė, kuri nenustoja švytėti ir naktį, kai mūsų žvilniui išnyksta. Lygiai taip ir tapsmas nėra niekas kita kaip pasirodymas ir pasitraukimas to, kas nekintama, kas tapatu, kas visada išlieka. Amžini esiniai *pro tempore* įeina į pasirodymo ratą, paskui – iš jo išeina. Tad pasirodymas ir išnykimas yra amžinų esinių manifestavimasis ir pasislėpimas amžiname laiko paveiksle.

„Medis, įdėtas į židinį, laukiantis, kol bus uždegtas, nenustoja rodytis – tai yra tęsia buvimą ir rodydamasi (arba šitą savo būtį nenustoja rodyti / atskleisti) – netgi kai pasirodo liepsna, kuri jį uždega ir kai pasirodo jo pelenai: nenustoja rodytis savo pilnatviška, totalia, konkrečia, faktiška realybe, ir ne kaip paprasčiausia ideali esmė, paprasčiausias sielos „prisiminimas“ to, kas mirę. Gėlė nenustoja rodytis (spalvomis, kvapais, grakštumu, kurį ji demonstruoja

nuo tos akimirkos, kai įžengė į pasirodymo ratą) ir tada, kai pasirodo vaisius; naktis – kai pasirodo diena; jaunuolis – kai pasirodo vyras; pirma / prieš tai netgi kai pasirodo po to“ (Severino 1980: 101–107).

Ką reiškia ši Severino kalba apie būties žiburį, kuris neužgesa niekada? Ar vėliau – kuris gali būti užgesintas, kadangi yra amžinai uždegamas? Tai – zenoniškas iššūkis sveikam protui, bet sykiu – iššūkis Vakarų filosofijai.

Patirtis mums nepademonstruoja, neatskleidžia, kas yra esinys, kaip yra su esiniu, kai jis išeina už mūsų „pasirodymo rato“. Bet lygiai taip pat nepademonstruoja, neatskleidžia, kad jis būtų tapęs Niekū, kadangi Niekas nepasirodo. Tad vis dėlto atrodo protinga būtų teigti, jog egzistuoja kažkas anapus mūsų juslinės patirties. *Esse non est percipi*: iš to, kad neregima, tiesiogiai negalima dedukuoti neegzistavimo; negalima teisėtai teigti, kad esinio nėra, nebėra, nes jo nesimato, jis neregimas. Tai, kas nematoma, dėl to nebūtinai nustoja egzistuoti: pavyzdžiui, tam tikra prasme mes nebematome Saulės, kuri išnyksta už horizonto, bet šiuo atveju protas įtraukia, integruoja juslinius duomenis, prieštaraudamas jų betarpiškai / tiesioginei ir regimai prasmei ir sako mums, kad Saulė dar yra, kaip ir sako, kad ji buvo pirma, kai auštant pasirodė matoma. Reikia sielos akių, o ne kūno, kad „matytume“ esinio esamybę pirma jo pasirodymo ir po jo pasitraukimo, išnykimo.

Todėl Severino mus moko, jog nesame įgalinti sakyti, kad medis, kuris liepsnoja židinyje, yra sunaikintas, išnyko vien dėl to fakto, kad jo nebematome, ir, priešingai, kad vietoj jo matome pelenus. Tai, kad medis išnyko, pasak Severino, yra

interpretacija, bet ne tiesa. Mes, sako jis, nematome medžio, kuris tapo pelenais; matome pelenus vietoj medžio, matome medį išnykstant ir matome, jog jį pakeičia pelenai; o faktas, kad, pradedant tam tikru momentu, mes nebematome medžio, mums dar neleidžia sakyti, jog medis yra anuliuotas, sunaikintas ir tuo labiau kad jis yra transformavęsis į pelenus, nes jo nematydami negalime sakyti, jog jis yra sunaikintas ar transformuotas (maža to – vadovaudamiesi protu turėtume dargi sakyti, kad jis yra išsaugotas).

Taigi, nematomumas, nevizualumas Severino nereiškia neegzistavimo. Pats tapsmas tėra regimybė. Kaip tam tikra prasme – ir išnykimas.

Esinio pasirodymo ir išnykimo akivaizdoje Severino sako – būkite ramūs, esiniai neišnyksta. Esinys nei išnyksta ar pavirsta į nieką, nei persikeičia į kažką kita. Jis visada *tas pats*, jis tik išnyko arba – pasitraukė iš mūsų akiračio, dingo, išnyko mūsų žvilgsniui, išėjo pasivaikščioti. Bet būtent šis išnykimas, būtent tas faktas, kad esinys nebepasirodo, ir gali sukelti mums nerimą, jaudulį, baimę.

Išnykimas prieš išnykimą: Jeanas Baudrillard'as

Tačiau kaip įmanoma išnykti, jeigu visa jau yra išnykę? Tą baimę, kad viskas išnyksta, kad galima išnykti, pakeičia melancholiškas Jeano Baudrillardo klausimas „Kodėl dar ne viskas jau išnyko?“ Tokiu klausimu įvardytą knygą, į anglų kalbą išverstą Chriso Turnerio ir paraleliai lydimą Alaino Willaume'o fotografijų, įsigijau netikėtoje vietoje – Niujorke Moderniojo meno muziejaus, vadinamojo MOMA, knygyne. Ieškojau *Išnykimo* koncepcijos.

„Pakalbėkime, – sako Baudrillard’as, – apie pasaulį, iš kurio / kuriame žmogiškos būtybės jau išnyko“ (Baudrillard 2009: 9). Tačiau netrukus paaiškėja, kad išnykimas, apie kurį kalba Baudrillard’as, neatitinka jokių mūsų turimų įsivaizdavimų apie jį: jis nėra nei išsekimas, nei iš(si)sėmimas; nėra nei išmirimas, užgesimas; nėra ir išnaikinimas. Tai – ne resursų išsėmimas, ne rūšių išmirimas, išnykimas – Baudrillard’as turi galvoje ne šiuos fizinius procesus ar natūralius, gamtinius fenomenus. Žmonių rūšis, anot Baudrillard’o, yra vienintelė praktikuojanti specifinį išnykimo būdą, kuris neturi nieko bendra su gamtos įstatymais. Jį galima net įvardyti esant išnykimo menu (Baudrillard 2009: 9–10).

Be abejo, Baudrillard’as, kas ir taip visiems gerai žinoma ir ateina į galvą, vos paminėjęs jo vardą, pirmiausia kalba apie *tikrovės* išnykimą. Realus pasaulis ima nykti paradoksaliu būdu tą pačią akimirka, kai ima egzistuoti kaip toks, būtent modernybės mąstyme.

Lygiai taip vaizdinių, sąvokų, konceptų atsiradimas kalboje sutampa su energijos praradimu. Tą patį galime pasakyti ir apie Pasąmonę – ji kaip tam tikras „dalykas“ ima išnykti, kai tik pasirodo, kai tik Freudas atranda jos sąvoką.

Realybė ištuštėja į sąvokas; bet paradoksas, – Baudrillard’ui idėjos, konceptai, bet taip pat ir fantazijos, utopijos, sapnai, troškimai (iš)tuštėja, tampa tušti jiems išsipildant.

Taigi, sykiu su Baudrillard’u galime gana liūdnei konstatuoti, kad išnyksta beveik viskas. Taip gali susidaryti įspūdis, kad esama kažkokios keistos evoliucijos – nuo pasirodymo (regimybės) einama prie išnykimo.

Tačiau išnykimas gali būti suvokiamas ir įsivaizduojamas skirtingai – kaip ats-

kiras įvykis ar specifinio troškimo objektas; troškimas neb būti čia, kas, anot Baudrillard’o, „iš principo nėra joks negatyvumas. Ir, kita vertus, išnykimas gali būti siejamas su troškimu pamatyti, kaip pasaulis atrodo mums nesant, mūsų absensijoje (fotografijoje), arba su troškimu pamatyti anapus pabaigos, anapus subjekto, anapus prasmės, anapus išnykimo horizonto, jeigu dar apskritai esama pasaulio buvimo, jo reiškinių, neužprogramuoto daiktų pasirodymo“ (Baudrillard 2009: 21). Grynųjų regimybų (grynojo pasirodymo) viešpatija, pasaulio, kaip jis yra (bet ne realaus pasaulio, kuris yra tik reprezentacijų pasaulis), kuris gali išnirti tik iš visų pridėtinių verčių išnykimo. Tai jau kita išnykimo strategija.

Jeigu imsime meną, tai jis modernybėje egzistuoja išnykimo pagrindu. Tai pripažino ir Hegelis. Menas, galima sakyti, netgi tampa viso, kas išgyvena, atlaiko savo paties išnykimą, paradigma. „Yra ištisas menas kaip išnykti prieš mirtį ir vietoj mirties“ (Baudrillard 2009: 25).

Baudrillard’as mus savotiškai gąsdina nebe Saule, išnykstančia už horizonto, bet subjektyvumo-pasaulio-pabaigos vaizdiniais, Lewiso Carrollio išnykusios katės išlikusia šypsena / išsišiepimu. Arba Paskutiniu teismu po Dievo mirties: Dievas išnyksta, tačiau jis palieka paskui save savo Teismą. „<...> katės šypsena savaime yra bauginanti, tačiau katės šypsena be katės baugina dar labiau... Ir pats teismas yra siaubą keliantis, bet Dievo teismas be Dievo...“ (Baudrillard 2009: 25–26).

Tačiau didysis išnykimas nėra paprasčiausiai virtuali daiktų transmutacija, o yra subjekto sąmonės pulverizacija, sąmonė išiterpiant į realybę – todėl sąmonė yra visur.

Išnykimas įvyksta taip pat ir anapus gėrio ir blogio.

Bet svarbiausia – išnykimas Baudrillard'ui yra ne galutinė egzistencijos atžvilgiu, ne egzistencijos pabaigos, bet jai imanentiška dimensija. Daiktai gyvuoja tik savo išnykimo pagrindu. Kaip ir mes patys. Taigi, turėtume sakyti, kad tenka egzistuoti po išnykimo, arba – išnykti dar prieš išnykimą.

Mūsų santykis su realybe ir jos išnykimu todėl yra dviprasmiškas. Priešais bet kurį atvaizdą kažkas yra išnykęs. Ir tai yra jo žavesio šaltinis. Taip pat yra ir su virtualia realybe.

Tačiau ypatingą „krūvį“ Baudrillard'ui išnykimas įgyja, kai jis paliečia analoginės fotografijos pasikeitimą į digitalinę. Baudrillard'as jį laiko sistemišku realybės ištuštėjimo aktu – atvaizdo išnykimu.

Kai fotografija tampa digitaline, nebelieka negatyvo, nebelieka ir paties atvaizdo kaip reprezentacijos. Baudrillard'ui tai yra pats mūsų pasaulio vaizdo pasikeitimas.

Turbūt sunku būtų atrasti susijaudinusių ar siaubo apimtą žmogišką būtybę, suvokusią, kad nebeliko jo fotografijos *negatyvo*, kad ši tavo nuotrauka padaryta ne iš veidrodinio tamsaus tavo atvaizdo, o tarsi gimsta pati iš savęs. Reikia nemenkų vaizduotės pastangų, kad negatyvo išnykimas sugestijuotų baimę dėl realaus, tikro tavo išnykimo. Gal ši fotometamorfozė su realiu išnykimu iš viso nieko bendra ir neturi?

Baudrillard'as taip pat stebisi tokio išnykimo reikšmingumu, tačiau priverstas pastebėti:

„Anapus tokio sistemiško išnykimo, kuris atrodo esąs universaliai priimtas, ribų yra tai, kad iškyla kai kurie paradoksai, nerimą keliantys klausimai“ (Baudrillard 2009: 63).

Vienu jų Baudrillard'as apverčia garsumą Leibnizo *Grundfarge* ir klausia „KODĖL ČIA YRA NIEKAS, VEIKIAU NEI BŪTŲ KAŽKAS?“ (*Ibid.*)

Jis kalba apie išnykimą prieš išnykimą. Todėl knygą užbaigia žodžiais: „Išnyko pati pabaiga.“ Išnykimas tampa neįmanomas, nes tu jau visada esi išnykęs. Net ir negatyvo išnykimas turi anticipuojančią galią prieš mūsų *tikrą* išnykimą.

Tačiau ar tikrai?

P. S. Grėsmingiausias dalykas Baudrillard'ui yra subjektyvios ironijos išnykimas – o ji išnykstanti digitalinėje žaismėje. Tada ironija tampa objektyvi. Arba – stoja tyla.

Išnykimo profenomenas: Philippe'as Lacoue-Labarthe'as, Jeanas Lucas Nancy

Tekstas, kurį aptardama ketinu pratęsti išnykimo „koncepcijos“ paieškas, į mano rankas pateko gana atsitiktinai. Nors jo autorius – garsus prancūzų filosofas ir rašytojas – ta plonytė knygelė kurį laiką ramiai sau stovėjo knygų lentynoje neseniai parsivežta iš užsienio kelionių, kol sykį, tikriausiai valydamą dulkes, sutrikau perskaičiusi jos pavadinimą. Tarsi ne aš pati būčiau ją ne taip seniai įsigijusi. Knyga vadinosi „Pratarmė į Išnykimą“ / „Išnykimo pratarmė“. Jos autorius Philippe'as Lacoue-Labarthe'as. Tiesą sakant, šią Lacoue-Labarthe'o knygelę įsigijau tik kaip ieškomosios išnykimo „koncepcijos“ papildymą. Iš jos prancūziškojo leidimo įvado sužinojau, kad ši keistoka mažytė knygelė dargi sukomponuota iš kelių dalių. Pagrindinę jos dalį sudaro autoriaus dar jaunystėje parašytas tekstas „Išnykimas“, kurį Lacoue-Labarthe'as gyvenimo pabai-

goje, tarp dviejų komų ir po antrosios, prieš pat mirtį, bandė pratęsti. Tačiau tam neturėjo, kaip sako leidėjas, nei laiko, nei jėgų. Tad prie to jaunuoliško teksto pavadinimo mirštantis autorius tik prirašė žodį „pratarmė“. Taip tekstas, kuris pretendavo būti pratęstas, išsamiai papildytas, keistu būdu iš teksto virto pratarme, savo paties pratarme... Pratarme į *Išnykimą*.

Pirmieji tos knygelės sakiniai yra žodžiai apie tekstus. Lacoue-Labarthe'as rašo:

„Kai kurie tekstai, kurie galbūt ne visada yra tarp to autoriaus geriausiųjų (kurie skaitomi greitai, būna mažai cituojami, mažai svarstyti – deja? – mažiau įdomūs ir mažiau reikšmingi nei kiti), kai kurios knygos, kurios niekada nebuvo laikomos literatūra tikrąja žodžio prasme <...> tiems, kurie nemoka gyventi daug neskaitydami, gali turėti keistos galios ilgam laikui apsėsti atmintį, įsismelkti į ją ir beveik užsiimti neapibrėžtą erdvę tarp užmaršties ir sąmoningumo: apie jas iš tikrųjų negalvojama, bet jos visada šiek tiek valdo mūsų žvilgsnį, kurį nukreipiame į daiktus“ (Lacoue-Labarthe 2009: 13).

Autorius tarsi klausia savęs, iš kurgi galėtų rasti ta keista tų tekstų galia? Tačiau vietoj atsakymo apie mįslingos galios kilmę gauname tik jos patvirtinimą – tie tekstai (tai, kas juose) yra tarsi fiziškai įrašyti tavo kūne, kaip skausmas ar kokia liga.

Be to, galima manyti, kad sapnas – bent jau tam tikri sapnai – tų užmirštų tekstų atžvilgiu vaidina panašų vaidmenį kaip liga tam tikriems organams ar mąstymo įvykis, sukeliantis pasibaisėjimą tam tikrais dalykais. (Lacoue-Labarthe 2009: 14).

Tekstai, kuriuos jaunas Lacoue-Labarthe'as turėjo omenyje ir kuriuos tarėsi pusiau užmiršęs, buvo trumpas Borgeso

apsakymas ir kai kurie amerikiečio Dashiello Hammetto *juodieji romanai*.

Jaunasis autorius buvo giliai paliestas ne tos aplinkybės, kad jam įsirėžė atmintin kažokie tekstai, – jo nepaliovė trikdė ir mįslingai nuteikę būtent tai, kad tie minėtieji tekstai jo sąmonėje buvo jo kažkaip kartu, vienas greta kito. Kitaip tariant, jo negalėjo apleisti keistas jausmas tuos tekstus esant susietus bendros prasmės.

O jei apie Borgesą, tai kalbama buvo apie trumpą apsakymą *Ragnarök*. Autorius sakėsi išlaikęs galvoje tik sapno pasakojimą, bet ne tą trumpą įžangą apie sapną, kuria, sekdamas Colderige'u, Borgesas pradeda apsakymą. Apsakymas beveik visas tad ir yra to sapno pasakojimas.

Lacoue-Labarthe'as jį taip pat papasakoja visą, sakydamas, kad jokios kitos išeities nėra, kaip tik taip pasielgti. Aš taip pat neturiu jokios kitos išeities, tad lygiai kaip Lacoue-Labarthe'as pacituosiu jo cituojamą Borgeso apsakymą-sapno pasakojimą be įžanginės dalies:

Mūsų sapnuose, – rašo Kolridžas, – vaizdai atstovauja jausmams, kuriuos, manome, jie sukelia (išsigąstame ne dėl to, kad sapnuojame sfinksą – tai sfinksas įkūnija mūsų jaučiamą siaubą). Jei taip yra iš tikrųjų, kaip gali niekinga susapnuotų formų kronika išreikšti stuporą, egzaltaciją, nerimą, pavojų ir sėkmės nuojautą, iš kurių buvo nuaustas vienos nakties sapno audinys? Nieko nepaisydamas, pabandysiu paeksperimentuoti su šia kronika, kita vertus, galbūt tai, kad sapną sudarė tik viena scena, pašalina ar sumenkina esminę problemą.

Sapnavau Filosofijos ir literatūros fakultetą, buvo tamsu. Viskas atrodė šiek tiek neįprasta (kaip dažnai pasitaiko sapnuose), nežymus padidininimas viską pakeitė. Tuo metu rinkome vyresnius; aš kalbėjau su Pedru Henriquezu Urena, kuris, man

tai sapnuojant, jau buvo miręs prieš daugelį metų. Staiga – dabar prisimenu – mus pertraukė triukšminga gatvės muzikantų minia. Žmonės ir gyvūnai stūgavo, kildami iš Apačios. Vienas balsas sukliko „Štai jie ateina!“, „Dievai! Dievai!“ Keturios ar penkios būtybės išnirio iš minios ir užėmė Didžiosios Salės pakylą. Mes visi plojome ašarodami – tai buvo Dievai, galų gale sugrįžę iš šimtmečius trukusios tremties. Stovėdami aukščiau ir arogantiškai atkraginę galvas bei atstatę krūtines, jie priėmė mūsų pagarbą, atrodydami didingesni, nei buvo iš tikrųjų. Vienas laikė laurų vainiką, padarytą, be abejonės, iš neliestos sapnų augalijos, kitas didingu mostu ištiesė leteną su didžiuliais nagais, vienas Jano veidų su baime žvelgė į lenktą Toto snapą. Galbūt paskatintas plojimų, vienas – nebepamenu kuris – šoko į priekį, pergalingai, neįtikėtinais šlykščiais karksėdamas, šnypšdamas ir gargaliuodamas. Nuo to momento viskas pradėjo keistis. Visi pradėjome įtarti (galbūt nepagrįstai), kad Dievai nebemoka kalbėti. Šimtmečius praleidę tremtyje, gyvendami kaip laukiniai žvėrys jie prarado savo žmogišką išvaizdą – musulmonų pumėnulis ir Romos kryžius buvo negailestingi šiems pabėgėliams. Žemi antakiai, pageltę dantys, reti rytietiškai ūsai ir žvėriškos lūpos skelbė Olimpo giminės nuosmukį. Jų drabužiai nerodė kilnaus ir sąžiningo skurdo, o tik neskoningą Apačios lošimo namų ir bordelių prabangą. Sagos kilputėje raudonavo gvazdikas, pastebėjome peilio kontūrus po aptemptu paltu. Staiga pajutome, kad jie žaidžia paskutine jiems likusia korta, kad jie klastingi, pavojingai kvaili, žiaurūs kaip senstantys plėšrūnai, ir jei delsime iš gailesčio ar baimės, jie mus sunaikins.

Išsitraukėme sunkius revolverius (staiga sapne atsirado ginklai) ir su džiaugsmu nužudėme Dievus.

J. L. Borges. Ragnarök

Lacoue-Labarthe'as sakosi nežinąs, kas jį taip sužavėjo tame apsakyme. Ilgai manęs, kad tai galėtų būti to teksto aliuizijos į mitologiją, į idėją, kad kažkas tuo pat metu yra ir užmaskuota, paslėpta, ir atidengta, pasirodo, į tai, kas sykiu ir neregima, ir regima, – visa tai, kas, pasak autoriaus, nukreipia į Hegelį, Milchelet'ą, Nietzsche, nors ir neminint jų vardų. Tačiau tos pirmiausia išryškėjusios „priežastys“ buvusios pernelyg intelektualios, o iš tikrųjų to teksto žavesys ir tam tikras jo „užsilikimas“ sąmonėje buvo susijęs su kažkuo kita – jo keistas trumpumas, išmintingas alogiškumas (šokinėjančios sandūros, nutrūkstanti artikuliacija ir ta nesibaigianti, beveik nemateriali, nemedžiagiška erdvė), neįtikėtinas, pernelyg tikslus kai kurių detalių aiškumas, jo sutapimas su sapno laiku, tam tikras ritmas, kuris taip įsikūrė, apsigyveno autoriuje, net ir aiškiai nežinant tos prasmės, kuria jis disponavo. Tačiau visa tai dvelkė giliu dviprasmiškumu (Lacoue-Labarthe 2009: 16–17).

Gali būti, kad autoriaus atmintyje, jo sąmonėje, tame *kažkur* tas apsakymas apsigyveno iš karto kažkur šalia amerikietiško *romanzo noir* – Dievų aprašymas, pompastiškas pasakojimas, kuris leidžia užburti peilį – tampantis tuo labiau mistiškas, kuo labiau stengiamasi jį paaiškinti, aiškinimas, kuris tarsi ir yra tarp eilučių, tačiau kuris nepaaiškina nieko. Lacoue-Labarthe'as sako bandęs net atkurti, rekonstruoti tam tikrą pasakojimo logiką, kuri susijusi su įvardijimu *Bajo* (*Underworld; basso fondo*), liet. – *pačios apačios*, požeminis pasaulis), atsekti sąsają su taip pavadintu Stenbergo filmu, apie kurį Borgesas irgi yra kalbėjęs ir kuris, kaip atrodo Lacoue-Labarthe'ui, turėjo įtakos Dashiello Hammetto romanams.

Bet dar reikėtų nustatyti, iš kur radosi ta keista galia, kurią, panašiai kaip iš Borgeso teksto, Lacoue-Labarthe'as pajuto iš Dashiello Hammetto romanų. O juk viskas šita autorių, atrodė, skiria nuo Borgeso – kultūra, apsisprendimas rašyti, kūrinių likimas. Lacoue-Labarthe'as atpažįsta keistą susipynimą tarp tų dviejų autorių pasakojamų istorijų, iš pažiūros visai nepanašių – viena iš jų detektyvinė, kita mitologinė. Štai vienas iš tų romų vadinosi *A Ghost Town*, kuriame buvo kalbama apie miestą, jo beprotybę, alkoholį, narkotikus, smurtą etc., apie vaiduoklišką miestą, kuris neegzistavo, tačiau kuris buvo sukonstruotas kaip apgavystę garantuojanti sistema, kuris buvo už kitur ir seniai mirusių gyventojų nugarų, gyventojų, kurie gal net niekada nebuvo gimę ir tebuvo fiktyvūs (*ibid.*: 18–19).

Kas Lacoue-Labarthe'o atmintyje susiejo tuos tekstus? Autorius sako, kad patyręs, lyg tarp tų tekstų atsivertų kažkokia tuštuma, centras, kuriame jis pats prarasdavęs save.

Tačiau tas tekstas (tie tekstai, nes jie vis dėlto kažkaip buvo kartu) atvedė autorių į vietą, kur patys dalykai gerai save paaiškina – į sapno vietą. Jis pasakoja, kaip susirgęs, smarkiai karščiuodamas sapnavo sapną, kuris, sprenžiant iš pasakojimo, buvo *ta pati* vieta, apie kurią kalbėjo anie du tekstai. Sapnas netrumpas, painus, susipinantis su jau minėtų tekstų siužetais, kartais net neaišku, kas ką sapnuoja – ar autoriaus sapne įvyksta Borgeso ir Hammetto pasakojimai, ar atvirkščiai – pastarieji yra papasakoję tai, ką dabar Lacoue-Labarthe'as sapnuoja. Sapnas yra keistas klaidžiojimas begaliniame mieste, vis ieškant *kažko*, ir kai atrodo, jog jau atradai, atėjai, staiga *viskas* prapuola, tos tuoj prieisimos vietos nebelieka, ji keistai išnyksta, ir vėl viskas prasideda iš naujo.

Lacoue-Labarthe'as savo tekste nevar-toja žodžio *išnykimas*, tik pavadinime. Tačiau yra beveik aišku, kad tuos tekstus sieja būtent *tai*, ir kad kalbama apie *tai*. Tačiau kalbama kalbant kažką kita.

Šis galintis atrodyti pavėluotas egzistencialistinis, net jungišką pasąmonės traktavimą primenantis išnykimo „aprašymas“, ko gero, būtų taip ir likęs iki šiol neperskaitytas ir gulėtų knygų lentynoje, jei ne kiek vėliau įsigyta, bet kiek anksčiau perskaityta minėta Baudrillard'o knygelė. Tačiau šių dviejų tekstų „sugretinimo“, tiksliau – sudėjimo greta – efektas yra veikiau priešingas, nei panašus į Lacoue-Labarthe'o aprašytąjį. Šie tekstai mumyse *nebūna* greta. Tad ir jų sudėjimas greta tik išryškina, kad šie tekstai kalba ne apie tą patį išnykimą.

Bet ir kitų minėtų autorių – Heideggerio, Sartre'o, Virilio, Severino – tekstai nekalba apie *patį* išnykimą. Nes pats išnykimas – tai ne klausimas, ką reiškia, kad Saulė pasirodo ir išnyksta? Tai – taip pat ne klausimas – ar daiktai (esiniai) išnyksta? Tai – (savo) išnykimo patyrimas. Akivaizdu, kad tokio išnykimo fenomenologija yra neįmanoma, beprasmė. Arba, kaip sako Heideggeris, apie mirtį tegalima kalbėti kaip apie gyvenimo fenomeną. Tačiau Lacoue-Labarthe'o tekstas atrodo kaip tik einantis anapus šios ribos. Ir ne *Pratarme*, ne *Pabaigos žodžiu*, o tuo dar jaunuolišku kūriniu, gyvenančiu tarp knygų pasaulio ir tikrovės.

Kokia dar, jei ne literatūrinė (ezoterinė), galėtų būti tokio teksto ir tokios „konceptijos“ prasmė bei vertė?

Tokį nuogaštavimą tik sutvirtina „ezoteriškasis“ *Pabaigos žodis*. Pats *Išnykimo* profenomeno aprašymas mums kaip tik ir pateikiamas tik *Pabaigos žodyje*, para-

šytame vietoj žadėtosios ir planuotosios įžangos – trumpame tekste, atsiradusiame po to, kai, kaip sako pats autorius, jis jau buvo du kartus numiręs: po dviejų komų.

Ar ši tekstą galime laikyti tam tikra išnykimo ontologija? Ar įmanoma aprašyti išnykimo *profenomeną*?

Ar apskritai esama sunkesnių klausimų?

Ieškant atsakymo į juos, netikėtai į pagalbą atėjo vienas kito autoriaus tekstas. Tai Jeano Luco Nancy knyga *Kristi iš miego*².

Ką mes galime pasakyti apie miegą? „Aš miegu, bet *aš*, kuris miega, nebegali pasakyti, kad miega, kaip ir negalima pasakyti, kad esi miręs“ (Jean-Luc Nancy 2009: 19). Taigi, yra kitas, kuris miega mano vietoje. Miega ne kuri nors mano dalis, miegas nėra mano funkcija ar aspektas...

O miegantysis yra *savyje*, taip *savyje*, nelyginant koks Kanto *Ding an sich*. Todėl Nancy akivaizdu, kad nieko panašaus į miego fenomenologiją negalima realizuoti:

Nėra miego fenomenologijos, kadangi jis savimi parodo tik savo išsisklaidymą, slėpiningumą ir savo pasitraukimą. Bet pasitraukdamas kaip kompensaciją jis suteikia galimybę, kuri daug toliau siekianti ir stipresnė nei bet koks fenomenalumas, – intencijų ir tikslų kaip prasmės išsipildymo nuvertinimą. Čia prasmė neišsipildo ir nepaaiškėja. Jis pranoksta ir aptemdo reikšmę ir suteikia prasmę tik tam, kas priverčia iš naujo išgyventi jo nebeapsirodymo pasekmes (Jean-Luc Nancy 2009: 29–30).

Tačiau ar siekiantysis bent „įsivaizduoti“ ar ir „aprašyti“ patį išnykimą neatsiduria panašioje situacijoje?

Kad ir kaip būtų, Nancy tekstas netikėtai atsidūrė *greta* Lacoue-Labarthe'o teksto, ir ėmė keistai jį „aiškinti“.

„Į sapną neįeiname užmerktomis akimis“, – sako Nancy (*ibid.*: 80). Lacoue-Labarthe'as, turbūt, sakytų – kaip kartais ir į išnykimą. Kai akys yra jau užmerktos, sapnas yra jau įveikęs miegantįjį. Ir jokia sapno fenomenologija tada nebegalima. Tačiau Nancy kalba apie akimirką pirma šito.

Bet akimirką prieš, kai vokai yra nuleisti ant akių, o šios akimirkai yra išlikusios reginčios anapus savo uždangos ir per / kiaurai savo aptemimo / užtemimo / tamsos pasklidusiosios visur ten, kas vadinasi kambariu, arba skliautu, išlinkusiu kupolu, kuris apjuosia sapno erdvę, atskirdamas ją nuo pačių dangiškųjų skliautų – vokai, kambarys, baldakimas, aukštos žydrynės pasaulis, pasaulis žemiau akių, lubų, apklotų, pasaulis apačioje, kriptą atimta / išgelbėta pati nuo savęs – šita akimirka žvilgsnis matė naktį, į kurią įžengia (Jean-Luc Nancy 2009: 80).

Tačiau koks tai buvo regėjimas?

Jeanas Lucas Nancy:

„Tai, ką pamatė, buvo ne kas kita, kaip bet kokio regėjimo nesatis ir bet kokio matomumo nesatis. Šitai pamatė“ (*ibid.*).

Nancy kalba apie *nematymą*, kuris „komunikuoja“ su regėjimu: su regėjimo substitutu ir regėjimo viltimi. Kalba apie nematymo patirtį. Matyti, kad nesimato nieko, ir nėra nieko, ką reikėtų matyti; matyti žvilgsnį, įsmeigtą į save, nelyginant į savo vienintelį taikinį, yra kažkas panašaus į matymą to, kas nematoma. Bet šis panašumas yra išvirkščias, negatyvus.

„Buvoti tokioje pusiausvyroje, nepre-

² Originalus pavadinimas Jean-Luc Nancy *Tombe de sommeil*. Paris: Editions Galilée, 2007. Čia naudojamas itališkuoju vertimu *Cascare dal sonno*. Milano: Raffaello Cortina Editore, 2009.

tenduojuant permatyti to, kas nematoma, – tai yra miego aklinas taškas“ (*ibid.*: 81).

Tarsi atsakydamas Jeanui Lucui Nancy tame paskutiniame savo tekste Lacoue-Labarthe'as rašo, jog jis buvo grąžintas į „šitą pasaulį, kuris *yra*, kadangi *pasirodo*, be jokių išimčių“ (kursyvas – autoriaus). Bet kiekvieną kartą jis turėdavęs keistą intuiciją, kad visa, kas atsiverdavo kaip pasaulis, buvo pirma, nei pasaulis egzistavo, egzistencijos, kuri nesuvokiamai buvo pirmesnė, pirmapradiškesnė nei viso ko egzistavimas, būdu. Tokia, anot Lacoue-Labarthe'o, buvusi išnykimo pusiausvyra (Lacoue-Labarthe 2009: 33).

Akimirka, apie kurią, kaip apie ribą – įžengimą į miegą, – kalbėjo Nancy, slenkstis, skiriantis budrumą ir miego būseną, galiausiai – *pusiausvyra*, kaip buvimas toje ribos teritorijoje, – tapo taip pat įvardyta ir Lacoue-Labarthe'o.

Jeigu pripažinsime esant *tikrą* tą buvi-

mo *pusiausvyroje* patirtį, mums bus pateikta kažkas panašaus į „išvadą“:

„Todėl egzistencija nėra tai, kas egzistuoja perskrosdama regimybes, nėra tai, kas pasirodo (tiesą sakant, regimybų net ir nėra), o yra tai, kas randasi surizikuojant išsilaikyti toje vietoje, kuri yra pati pasirodymo pradžia, kuri yra visa. Tai – išgryninta, išvalyta metafizinė patirtis, gryna išstata Niek(i)o akivaizdoje“, – šitaip užbaigia savo „Pratarmę į Išnykimą“ Lacoue-Labarthe'as (*ibid.*).

Bet gal neverėjo tų tekstų dėti greta? Gal jie niekada ir nesusitiks vienas su kitu toje keistoje Vietoje, tarp atminties ir užmaršties?

Gal ir galėtume taip manyti, jeigu ne juose aptiktas, sakyčiau, abipusis regimybės, to, kas pasirodo, žavesio įtvirtinimas. O tada jau galime sakyti sekdami Lacoue-Labarthe'o žodžiais, kad išnykimas sutampa su pasirodymo pradžia, su tuo, kas yra visa.

Literatūra

- Aristotle. 1928. *De Interpretatione*. Trans. E. M. Edghill, 17a, 26, in *The Works of Aristotle*. Eds. J. A. Smith and W. D. Ross. Oxford University Press, vol. I.
- Baudrillard, J. 2009. *Why hasn't everything already disappeared?* London, New York, Calcutta: Seagull Books.
- Borges, J. L. *Ragnarök*.
- Colonnello, P. 1997. *The Philosophy of José Gaos*. Amsterdam–Atlanta: Rodopi.
- Gaos, J. 1962. *De la filosofía*. Mexico: Fondo de Cultura Económica.
- Gaos, J. 1970. *Del hombre*. Mexico City: Fondo de Cultura Económica.
- De Paoli, M. 2009. *Furor logicus*. Milano: Franco Angeli.
- Heidegger, M. 1979. *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Husserl, E. 1999. *Erfahrung und Urteil. Untersuchungen zur Genealogie der Logik*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Lacoue-Labarthe, Ph. 2009. *Prefazione a La scomparsa*. Genova: Il Melangolo.
- Nancy, J.-L. 2009. *Cascare dal sonno*. Milano: Raffaello Cortina Editore.
- Sartre, J.-P. 1943. *L'être et le néant. Essai d'ontologie phénoménologique*. Paris: Gallimard.
- Severino, E. 1980. *Destino della necessità*. Milano: Adelphi.
- Severino, E. 1995. *Essenza del nichilismo*. Milano: Adelphi Edizioni.

- Severino, E. 2000. *La legna e la cenere*. Milano: Rizzoli.
- Severino, E. 2006. *Il muro di pietra. Sul tramonto della tradizione filosofica*. Milano: Rizzoli.
- Virilio, P. 1991. *The Aesthetics of Disappearance*. Paris: Éditions Balland, New York: Semiotext(e).
- Zubiri, X. 1923. *Ensayo de una teoría fenomenológica del juicio*. Madrid: Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos.

THE MARGINS OF NIHILISM: IMAGE AND DISAPPEARANCE

Rita Šerpytytė

Summary

The pretext of this article is Lacoue-Labarthe's text *Preface to the disappearance*. This article attempts to find access to the "analysis" of disappearance, i. e. to conceptualize a theme of disappearance and link it with the problem of identity and alterity. The appearance and disappearance – motions, by which any identities are being constituted and destroyed – direct, first of all, to the phenomenological tradition. The appearance and disappearance are being understood in phenomenology as characteristics of phenomenon. Discussing the phenomenological tradition, in particular – Sartre's view, the article raises the question about the nature of the motion of disappearance (as the motion, which destroys identities and indicates or directs to alterities). This article attempts to discuss the disappearance in the context of so-called negative "categories" of nihilism. Thus, disappearance is not disclosed as the motion, which has a structure of proposition, but as *néгатités* – as motion, which has a structure of the experience. But what is the meaning of the experience of disappearance? Lacoue-Labarthe's text served as a key according to some strategy to choose an author, talking on disappearance. The article looks at how the disappearance in Sartre, Heidegger, Virilio, Severino, Baudrillard's philosophy is being thematized. Although their approaches to appearance and disappearance differ, they are united by the fact of talking on the experience of appearance and disappearance of some identities – things, entities, reality. The disappearance itself is being treated there as something to be experienced, and to be possible to describe. But what it is not disappearance of things, of entities, of reality, but disappearance itself?

How to speak on the conditions of possibility of the "appearance" of "experience", which is a marginal experience – the experience of somebody's own disappearance? For the Lacoue-Labarthe's text explanation the text of another author – Jean-Luc Nancy, *To fall from sleep*, is being used. Juxtaposition of these two texts serves as a philosophical approach to describe practices that, phenomenologically speaking, is not experienced. It reveals the meaning of disappearance, expressed in Lacoue-Labarthe: disappearance (*Nothingness*) coincides with the origins of appearance, with what it is *a Whole*.

Keywords: nihilism, disappearance, appearance, identity, alterity, experience.